

Innføring av Kvalitetsreformen ved Helsefag hovedfag Studieretning Helsefremmende arbeid/helsepsykologi

Anette Leganger

HEMIL-senteret

E-post: anette.leganger@psych.uib.no

Introduksjon

Universitetet i Bergen har vedtatt at kvalitetsreformen skal være innført fra og med 1. juli 2003. HEMIL-senteret er et tverrfaglig senter som driver forskning innen temaet helsefremmende arbeid miljø og livsstil. Senteret har ansvaret for Master Phil. Programmet i Health Promotion og Helsefag Hovedfag, Studieretning Helsefremmende arbeid/Helsepsykologi (HAH). Som stipendiat på HEMIL-senteret har jeg valgt å bruke denne anledningen til å fokusere på arbeidet med kvalitetsreformen ved Helsefag Hovedfag, Studieretning Helsefremmende arbeid/helsepsykologi (HAH).

Helsefremmende arbeid/helsepsykologi (HAH)

utgjør en av 6 studieretninger på Helsefag Hovedfag. Studiet er et samarbeid mellom det Psykologiske og Medisinske fakultet. Ved siden av dette studiet har HEMIL-senteret også ansvar for et internasjonalt Masterstudium i Helsefremmende arbeid. Begge studiene er tverrfakultære. Hovedfaget i HAH har som målsetting å kvalifisere studentene til å drive forskning, undervisning og tiltak innen sentrale emner knyttet til helsefremmende arbeid og helsepsykologi. For opptak på studiet kreves en helsefaglig grunnutdanning + 20 vekttall psykologi

Hovedfaget består av en fellesdel på 10 vekttall for alle studieretningene. For hver studieretning er det i tillegg fagspesifikke deler som til sammen utgjør 10 vekttall. I tillegg er det krav om studentene må skrive en fagspesifikk hovedopp-

gave på 20 vekttall. HAH består av to moduler: "Helsefremmende og primærforebyggende arbeid" (6 vekttall) og "Stress/mestring" (4 vekttall).

Kvalitetsreformen

Kvalitetsreform (KR) av høyere utdanning "Gjør din plikt - Krev din rett" St.meld. nr. 27 (2000-2001) omhandler en rekke forslag til endringer; blant annet omlegging av gradstrukturen, nye evalueringsformer, internasjonalisering, helhetlig læringsmiljø osv. Et av målene med reformen er å øke andelen studenter som fullfører studiene på normert tid. Hovedfokus i denne rapporten er kapittel 5 "Studentene skal lykkes". I kapittel 5 foreslås det en rekke tiltak for å øke studiegjennomføringen og hindre frafall. Jeg har prøvd å trekke ut en del sentrale punkter:

Erfaring tilsier at gjennomføringsgraden er lavere i de frie disiplinstudier enn studier der studentene har fast opplegg, møteplikt og jevnlig oppfølging. I KR legges det vekt på at forholdet mellom student og institusjon må styrkes: *"Innføring av nye studieordninger og mer læringsorienterte undervisnings- og evalueringsformer forutsetter et gjensidig forpliktende forhold mellom institusjon og student "* (kap 5.3.1)

Videre legges det opp til et mer "fleksibelt" pensum og økt studentinnflytelse: *"Framtidens studenter, enten det er de unge førstegangs studerende eller voksne med praktisk yrkeserfaring i etter- og videreutdanning, vil i større grad enn tidligere ha en forventning om medbestemmelse i utvalget av lærestoffet og ha ideer om hva de ønsker å lære."* (5.3.3)

Det legges opp til nye undervisningsformer blant annet problembasert læring: *"Det må anvendes ulike metoder, sammensatt på måter som styrker læringsforløpet, for eksempel gjennom bruk av kombinasjoner av forelesning, skriftlige arbeider, IKT-basert undervisning, gruppearbeid, seminarer, veiledning, praksis/utplassering, laboratoriearbeid og problembasert læring."* (5.3.4)

Hovedfokus i denne rapporten vil være å beskrive arbeidet med reformen ved HAH. Hvilke endringer i undervisningsopplegg er planlagt/gjennomført? Hva er studentenes inntrykk og evaluering? Hvilke endringer innebærer kvalitetsreformen for underviser og student?

Metode

Som metode har jeg hovedsakelig brukt en kvalitativ tilnærming. Jeg har fulgt undervisningen i ett tema, "Helse og livsstil", over to uker. Helse og livsstil utgjør et av fire tema i modulen Helsefremmende og primærforebyggende arbeid. Jeg har hatt en egen forelesning, deltatt i to basisgruppemøter og på presentasjon av basisgruppe arbeid og prosessevaluering. I tillegg har jeg hatt samtaler med studenter og stab og hatt gjennomgang av de dokumenter som er utviklet på HAH .

Studentene på kull 6 påbegynte sitt hovedfagstudium høsten 2002. Det er totalt 11 studenter, de fleste i alderen 30-40 år. Den vanligste grunnutdanningen er sykepleier, men det er også barnevernspedagog og synspedagog. I tillegg til grunnutdanningen har de fleste studentene et universitetsfag i tillegg; sosiologi, psykologi eller administrasjon og organisasjonsvitenskap. Alle studentene har yrkeserfaring og de fleste er i en fase av livet med ansvar for familie og barn.

Den faste undervisningsstaben på HAH er en professor (80%), en førsteamanuensis (100%) og en stipendiat (25% pliktarbeid). I tillegg benyttes det både interne (HEMIL-ansatte) og eksterne forelesere.

Arbeidet med reformen

Ved Helsefag Hovedfag studieretning Helsefremmende arbeid/ helsepsykologi (HAH) startet arbeidet med reformen allerede våren 2002. To av de undervisningsansvarlige har bakgrunn som pedagoger og erfaring med problem- og prosjektorientert undervisning i skolen. Dette mener de selv er en medvirkende årsak til at de var godt motivert og positivt innstilt til arbeidet med KR. Som ledd i forberedelsene har staben vært på to studieturer. Våren 2002 deltok de på 3-dagers kurs i Problembasert læring (PBL) ved Universitetet i Maastricht. Dette universitetet har lang erfaring med bruk av PBL på blant annet Medisinerstudiet. Videre var de høsten 2002 på studietur til Universitetet i Linkøping som også har lang erfaring med PBL og underviser blant annet i Folkehelsevitenskap. Som bakgrunns litteratur er det særlig "Problembasert læring: ideen, veilederen og gruppen" (Segerstad m.fl., 1999) og "Prosjekt og problembasert læring" (Brinchmann-Hansen, 1993) som har vært benyttet. Egen undervisningserfaring har vært viktig i

arbeidet med innføring av reformen. Det har også vært avholdt en rekke arbeidsmøter og seminarer.

Det er utarbeidet ny undervisningsplan, en egen studieveiledning "Modul helsefremmende arbeid - innføring i sentrale begreper og tilnærminger" rettet mot studentene og "Veiledning til basisgruppeveiledere" rettet mot undervisningspersonalet. Det er utarbeidet en liste med forslag til litteratur, "Ressursliste", og det er bygget opp et "lokalt" bibliotek som er tilgjengelig for studentene.

Våren 2003 kjøres modulen Helsefremmende og primærforebyggende arbeid etter den nye undervisningsplanen mens modulen Stress/mestring går som ordinære forelesninger.

Ny undervisningsplan

Når studentene begynner på den fagspesifikke delen, er den første uken satt av til innføring i studiet og orientering om ny undervisningsform, blant annet problembasert læring. Et utdrag av den ordinære time/undervisningsplanen er vist i tabell 1. I det opprinnelige utkastet var det satt opp fire dager, undervisning i to dager + arbeid i grupper to dager. Da studentene ble forelagt denne planen høsten 2002, ba de om å få samlet alt på to lengre dager. Dette ble det tatt hensyn til.

Modulen Helsefremmende og primærforebyggende arbeid utgjør 18 ECTS og består av fire tema. Til hvert tema er det utviklet spesifikke læringsmål. Undervisningen er satt sammen av to hovedelementer: problembasert arbeid i basisgrupper og temaforelesninger. I tillegg gis det en del "HEMIL" forelesninger. "HEMIL" forelesningene er som regel knyttet til tema, men hensikten er også å gi studentene innføring i forskningsprosjekter ved HEMIL-senteret og innspill til deres valg av problemstilling for hovedoppgaven

Tabell 1 viser timeplan for temaet "Helse og livsstil" som går over to uker. Som det framgår består undervisningen av fire "tradisjonelle" temaforelesninger Disse er tenkt som støtteforelesninger til arbeidet i basisgruppen og skal hjelpe studentene til å nå læringsmålene og sette fokus i arbeidet. Studentene har fire møter i basisgruppe med veileder.

Tabell1

Utdrag av undervisningsplan for HAH våren 2003

man	tirsd	ons	tors	fred
			12.30-14.15 TEMA-forelesning 14.30-16.00 VBG Introduksjon Vignett 2	
	9.15-11.00 HEMIL-forskning 11.30-13.15 TEMA-forelesning 13.30-15.00 VBG Vignett 2		9.15.-11.00 Presentasjon av Vignett 2, seminar 11.30-14.15 TEMA-forelesning 14.30-16.00 VBG Introduksjon Vignett 3	
	9.15-11.00 TEMA-forelesning 11.30-13.00 VBG Vignett3		9.15-11.00 HEMIL-forskning 11.30-14.30 Presentasjon av Vignett 3, poster	

VBG = Veiledning i basisgruppe

Studieveiledning

I studieveiledning til studentene går det klart fram hva som kreves av arbeidsinnsats: "den timeplanlagte undervisningen og veiledningen er lagt til tirsdag og torsdag. Utover dette forventes det at studentene arbeider på egenhånd både individuelt og i grupper", "i tillegg må studentene skrive individuelle tekster". Det blir oppgitt generelle læringsmål for modulen som helhet, som for eksempel: "studentene forventes å vise faglig forståelse og innsikt ved å se sammenheng mellom ulike perspektiver... søke og vurdere litteratur..." . Det er også oppgitt spesifikke læringsmål for hvert tema. For eksempel forventes det blant annet at i temaet "Helse og livsstil" at studentene "skal analysere konsekvenser av sosial ulikhet for individets og befolkningens helse"

Veileder

Staben på HAH har utarbeidet en egen veiledning til basisgruppeveiledere. I denne veiledningen gis det informasjon om struktur i den totale undervisningen - kombinasjon av PBL i basisgrupper, temaforelesninger, tema, læringsmål og presentasjon av vignetter: *"Veilederens viktigste rolle i basisgruppen er å være med å legge til rette for utforskende og aktiv læring ved å interessere seg for studentene og deres tanker"*. Videre gis det faglige mål som at *"studentene skal nå et metakognitivt nivå ved å være i stand til å argumentere og reflektere over hvordan og hvorfor ting henger sammen"*. I tillegg til faglige mål er det også et mål

at studentene også skal reflektere over den gruppedynamiske delen av arbeidsprosessen: ”Veileder skal hjelpe studentene til å reflektere over både den faglige og gruppedynamiske delen av arbeidsprosessen”. Det gies også råd om hvordan veileder skal opptre: ”Veileder skal være aktiv gjennom å stille studentene spørsmål heller enn å gi dem svar”. Veilederne anbefales å delta på temaforelesningene. Veilederne får også tilbud om boken ”Problembasert læring: ideen, veilederen og gruppen ” (Segerstad m.fl., 1999).

Arbeidet i basisgruppe

Basisgruppen består av 4-8 studenter som arbeider sammen over tid. I basisgruppene arbeider studentene med ”vignetter” som skal sette i gang læringsaktiviteter knyttet til temaområdet. En vignett er tenkt som en igangsetter - ordet er valgt fordi det har en mer positive klang enn ”et problem” eller ”case” som ofte er mer fastlåst. En ”vignett” er ofte mer åpen. Således kan en si at de i større grad gir rom for studentenes medbestemmelse og egne ideer om hva de ønsker å lære. I temaet ”Helse og livsstil” arbeider basisgruppen med to vignetter over to uker. Figur 1 viser den ene vignetten, den andre vignetten er et utdrag av en forskningsrapport ved HEMIL-senteret.

Vignett 3

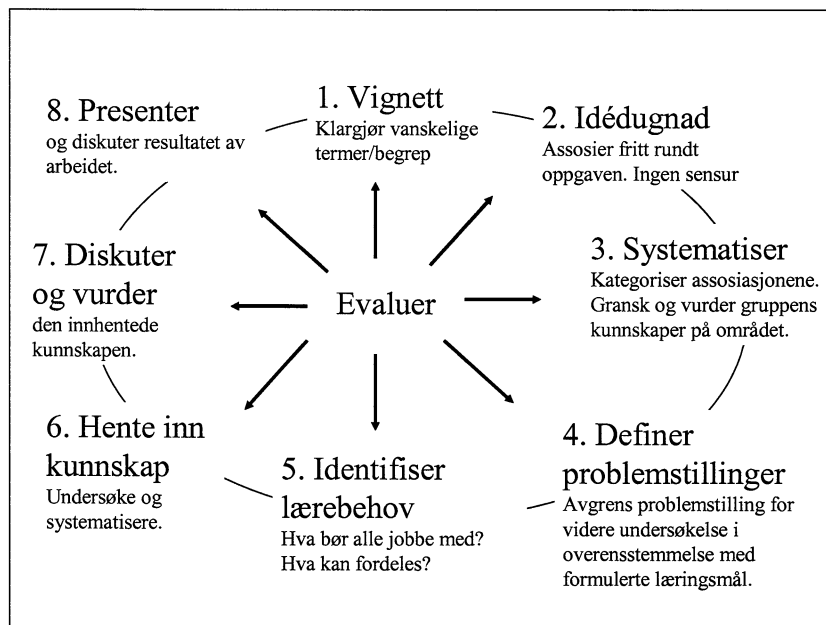
Studentene velger en ordstyrer og en sekretær og arbeider etter PBL sirkelen (figur 2). Som figur 1 viser er dette en oppgave som kan løses ganske fritt. Studentene gies noen forslag til litteratur men står fritt i om de vil benytte denne eller annen litteratur. Til hvert tema er det utviklet spesifikke læringsmål som fungerer som en rettesnor i arbeidet.

I tillegg til de oppsatte VBG-møtene (veiledning i basisgruppe), forventes det at gruppene møtes på egen hånd og arbeider med vignettene.

Arbeidet med vignettene avsluttes med gruppevis presentasjon og diskusjon i plenum. Presentasjonsformen vil ofte variere fra gang til gang, for eksempel ble resultatet av arbeidet med vignett 3 presentert som en poster.

Figur 2

PBL-sirkelen

Hva sier studentene?

Vignett 3 skulle presenteres som postere i plenum sammen med basisgruppe veiledere. Ettersom dette også markerte avslutning på temaet Helse og livsstil var det også satt av tid til evaluering/tilbakemelding på undervisningen i dette temaet (totalt 3 timer). Hver gruppe brukte 15 minutter på muntlig presentasjon og det ble

brukt ca. 15 min til tilbakemelding/diskusjon om posteren. Den ene gruppen hadde brukt læringsmål aktivt og lagt vekt på disse ved utforming av posteren. I tillegg ble det snakket en del om posterpresentasjon og studentene hadde mange spørsmål om hvordan en vitenskapelig konferanse fungerer og hvordan en posterpresentasjon vanligvis gjennomføres. Vi kom også inn på etiske retningslinjer for forfatterskap. Således kan en si at studentene i tillegg til det faglige fikk en del "taus kunnskap" ved at veiledere kunne dele sine erfaringer med dem. Gjennom arbeidet hadde de både lært om det faglige temaet og presentasjonsmåten.

Avslutningsvis var det en prosessevaluering for hele temaet. Alle fikk utlevert et A4 ark med en del punkter som skulle fungere som utgangspunkt for diskusjon: utføring av ansvarsoppgaver, bidrag til diskusjon i gruppene, kritisk tekning, åpenhet til nye ideer, refleksjon og gruppeprosesser.

Deretter var den en "runde" hvor alle kom med tilbakemelding om sine opplevelse av studieopplegget. Det var særlig første møte med vignettene som opplevdes som "kaotisk". Dette fordi det både var sent på dagen - de var trøtte - og noen opplevde det som problematisk at de skulle ha "idédugnad" umiddelbart: *Vi kommer for lite langt i første gruppemøte. Idédugnaden går ofte ut på viddene, vi blir opptatt av å diskutere "unntakene", for eksempel: det er mange med god råd som bor i høyblokk bla bla bla. Det blir derfor mye bortkastet tid, dette blir stress. Idédugnaden havner for mye ut i periferien. Vignettene kommer sent på dagen, vi er trøtte. Det er særlig kaotisk etter vi har fått utlevert vignetten.*

Det ble foreslått å eventuelt kun introdusere vignetten på slutten av dagen eller rett før helg og deretter bruke noe tid på å fordøye/reflektere individuelt før en møtes til idédugnad dagen etterpå eller over helgen. I tillegg kom de fram til at de måtte bli flinkere å spore hverandre inn igjen og bli mer "gjerrig" på tid. Det ble også foreslått å bestemme på forhånd hvor mye tid som skulle brukes til idédugnad. Noen hadde motforestillinger til dette fordi de mente at idédugnaden var særlig viktig og fungerte på en måte som "ringmuren" i hele prosessen.

Alle gav uttrykk for positive opplevelser av å arbeide sammen i gruppe: *Gruppen kan virke oppklarende, slipper å "stå fast" som en kan oppleve når en arbeider alene. Gruppen fungerer fint, gnisninger forsvinner etter hvert. Bra, jobber med konkrete prosesser. Fornuftig måte å arbeide på, ligner mer på det som er forventet i arbeidslivet. Gruppen fungerer fint, toleransen øker etter hvert. Godt samarbeid, kan snakke fritt, likestilt, god dialog, trivelig. Lærer stadig noe*

nytt, det blir bedre etter hvert, kaos for noen dager siden. Det blir helt sikkert bedre etter hvert som vi lærer de forskjellige delene av prosessen.

*De fleste gav uttrykk for at de hadde opplevd stress og frustrasjon. Særlig det at andre var avhengig av dem og at det ble liten grad av frihet: *Uvant måte å jobbe på, blir frustrert, forvirret, kaos greie, strever, stressende, springende mellom kollokvier, finne litteratur.... Vanskelig å finne tidspunkt som passer alle. Stress, energikrevende, avhengig av andre, andre avhengig av en. Sårbar for fravær. Metoden er grei nok men tidskrevende og arbeidskrevende. Blir bindende, må ha tid til å møte når andre skal møte. Vanskelig å kombinere med å ha familie. PBL gir stress på grunn av at andre er avhengig av en, kan ikke bestemme når en skal arbeide. Skulle gjerne hatt mer tid, problematisk å skulle presentere så fort, hadde trengt tid til å fordøye.**

*Når det gjaldt pensum/litteratur uttrykte noen engstelse for om de hadde funnet fram til det essensielle. Samtidig som de opplevde det som positivt å lære seg å finne litteratur, synes de det tok for mye tid i forhold til deadline for presentasjon av vignettene: *På forelesninger blir vi "matet" og har trygghet for at vi får det vesentlige, den sentrale kunnskapen. Her lurte vi på om vi har funnet det sentrale.**

Kunne vært ønskelig å ha en "Basisbok", noe grunnleggende litteratur som var pensum. Vi lærer oss å finne frem litteratur, det er positivt. Det går mye tid til å finne litteratur.

I tillegg gav studentene uttrykk for at temaforelesningene var bra, de fungerte godt og var viktige. Gjennom diskusjonen kom de også fram til at det er viktig å bruke læringsmålene aktivt som rettessnor i arbeidet. Disse vil kunne hjelpe studentene til å arbeide med det mest sentrale.

Oppsummering/diskusjon

Ved Helsefag Hovedfag studieretning Helsefremmende arbeid/helsepsykologi (HAP) startet arbeidet med reformen allerede tidlig på våren 2002. Mens kravet er at reformen skal være innført ved UiB fra og med 1. juli 2003, er det ved HAH allerede i vårsemesteret utarbeidet og iverksatt nye undervisningsplaner. Dette må betegnes som ganske raskt. Det er lagt ned mye arbeid med reformen, og ny undervisningsplan er allerede iverksatt. I den nye undervisningsplanen er det lagt

opp til kombinasjoner av forelesninger, skriftlige arbeider og problembasert læring. Således kan en si at den nye Undervisningsplanen er i overensstemmelse med intensjonen i KR som legger vekt på at det bør anvendes **ulike metoder**, sammensatt på måter som styrker læringsforløpet. Det er viktig å merke seg at PBL foreslås som en av mange metoder. Det kan virke som om det er en utbredt (mis)oppfatning at KR innebærer at alt skal være PBL, men dette er ikke intensjonen.

Studentene la særlig vekt på nytten av temaforelesningene. De fleste hadde positivt utbytte av arbeidet i basisgruppe. At de opplevde en del stress og frustrasjon, mente de selv var fordi dette var en ny måte å jobbe på. Studentene var av den oppfatningen at dette ville fungere bra når de etter hvert fikk mer erfaring med denne arbeidsmetoden.

Kravet om at studentene skal ha større grad av medbestemmelse i utvalget av lærestoffet er godt ivaretatt i forhold til arbeidet med vignettene. Her har studentene anledning til selv å bestemme hvordan de vil løse oppgaven og hva de ønsker å fordype seg i. En potensiell negativ konsekvens er at studentene er usikre på om de har fått tak i det som de oppfatter som det "essensielle". Når det gjelder temaforelesninger kan det virke som vanskelig å gi studentene innflytelse på disse. I prinsippet kan en tenke seg at studentene selv kunne ha vært med og "ønsket seg" temaforelesninger, men i praksis vil dette være vanskelig å gjennomføre. Slik det fungerer nå kan det virke som om studentene har liten grad av medbestemmelse når det gjelder forelesninger.

Videre kan en si intensjonen i KR om et mer gjensidig forpliktende forhold mellom institusjon og student (KR 5.3.1) er fulgt opp. Studentene gir uttrykk for at de føler opplegget som langt mer forpliktende enn tradisjonelle universitetsstudier. Særlig i forbindelse med arbeidet i basisgruppen føler de forpliktelse overfor hverandre. Studentene føler også forpliktelse til å være tilstede på temaforelesningene kanskje også fordi arbeidet i basisgruppe til en viss grad bygger på temaforelesningene. Studentene opplever at de har mindre grad av frihet enn tradisjonelle universitetsstudier. Det samme gjelder også for basisgruppeveiledere som i tillegg til arbeidet med gruppen forventes å delta på temaforelesninger og i mye større grad enn tidligere skal være tilgjengelig for studentene. I forhold til tradisjonell undervisning blir det i større grad lagt opp til interaksjon mellom un-

derviser og student, og student og student. Interaksjon og samarbeid får en større plass.

I Studieveiledningen sies det at det forventes at studentene arbeider på egenhånd både individuelt og i grupper. De to dagene pr. uke hvor det ikke er satt opp undervisning er ment til dette formål. Imidlertid kan det virke som om studentene definerer tiden utenom oppsatt undervisning som fritid. De synes det var vanskelig å finne tid til å møtes i gruppen, men det kan virke som om det er fordi de ikke definerer denne tiden som studietid. De to undervisningsfrie dagene er noen opptatt med jobb, andre har ikke skaffet barnetilsyn. Det er mulig at det bør understrekes i studieplanen at de to dagene er beregnet til gruppe/individuelt arbeid. Eventuelt kunne det ha vært noe "kjernetid" disse dagene. På den måten burde det ikke være vanskelig å få avtalt møter i basisgruppen innenfor denne kjernetiden. Det kan derfor virke som om en skulle ha beholdt den opprinnelige undervisningsplanen med 4-dagers uke.

Avslutningsvis vil jeg gjerne få takke de undervisningsansvarlige Nina Grieg Viig og Oddrun Samdal for å ha lagt forholdene til rette og gitt meg av sin tid. Også takk til studentene på HAH.

Litteratur:

Brinchmann-Hansen, Å. (1993). Prosjekt- og problembasert læring. Oslo: Universitetsforlaget.

HEMIL-senteret, Det Psykologiske fakultet (2003): Studieveiledning Modul helsefremmende arbeid- innføring i sentrale begrep og tilnærminger.

HEMIL-senteret, Det Psykologiske fakultet (2003): Veiledning til basisgruppeveiledere.

HEMIL-senteret, Det Psykologiske fakultet (2003): Undervisningsplan- våren 2003 Modul helsefremmende arbeid/Helsepsykologi, helsefag hovedfag

Hård af Segerstad, H. (1999). Problembasert læring : idéen, veilederen og gruppen. Oslo: Ad notam Gyldendal.

Stortingsmelding nr. 27 (2000-2001) Gjør din plikt- Krev din rett. Kvalitetsreformen av høyere utdanning. Det kongelige kirke- utdannings- og forskningsdepartement.

